

Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΩΣ ΣΥΖΥΓΟΣ

ΤΗΝ Ξανθίππην ἡ παράδοσις ἠνώρθωσε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀνθρωπότητος φρικωδῶς μορφάζουσιν ἐξ ὀργῆς καὶ μίσους, αἰώνιον σύμβολον συζυγικῆς δυστροπίας καὶ τραχύτητος. Τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο στόμα τὸ εἰς διαρκῆ ὕβριν ἀνεωγμένον ἀναλογισθεὶς φιλόσοφος τις εἶπεν ὅτι φιλανθρωπίας ἔργον ἔπραξαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπαλλάξαντες διὰ τοῦ κωνείου τὸν Σωκράτη ἀπὸ τῆς μετὰ τῆς Ξανθίππης ζωῆς.

Παροιμιώδεις εἶνε αἱ κατὰ τοῦ φιλοσόφου βιαιότητες αὐτῆς. Ἡμέραν τινά, πρὸ τῶν ὁμμάτων πληθούσης ἀγορᾶς, ἀπέσπασεν ὀργίλως ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Σωκράτους τὸ ἱμάτιόν του.

— Δὲν ἀμύνεσαι τοῦλάχιστον μετὰ τὰς χεῖράς σου; ἠρώτησεν εἰς ἐκ τῶν παρόντων.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ὁ Σωκράτης, διὰ νὰ χειροκροήτε σεῖς, ἐν ᾧ θὰ γρονθοκοπούμεθα ἡμεῖς, καὶ νὰ φωνάζετε:— Εὖγε Σώκρατες! Εὖγε Ξανθίππη!

Ἄλλοτε ἐν θυελλώδει ὀργῇ, ἀφ' οὗ φοβερὰ καὶ ἀπηνῆς ὡς Μέγαιρα, ἐξήμεσε κατ' αὐτοῦ, ὅ,τι ἀνῆλθεν εἰς τὸ στόμα τῆς, ἀρπάσασα δοχεῖον πλήρες ἀναθάρτου ὕγρου, ἀνέτρεψεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του καὶ τὸν περιέλουσε πατόκορφα.

— Μετὰ τὰς βροντὰς ἡ βροχή! εἶπε μετὰ φιλοσοφικοῦ μειδιάματος ὁ Σωκράτης.

Ἄλλην ἡμέραν ὁ φιλόσοφος ἐπέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ τοῦ προσφιλοῦς του Εὐθυδήμου· ἡ Ξανθίππη, ἥτις εἶχε πάλιν τὰ νεῦρά της, ἀφοῦ ἔψαλε φοβερὸν ἐξάψαλμον κατὰ τοῦ συζύγου της ἀναποδογύρισε καὶ τὴν τράπεζαν. Ὁ δυστυχὴς Εὐθύδημος τὰ ἔχασε καὶ ἠγέρθη ν' ἀπέλθῃ.

— Τί κάμνεις; τῷ λέγει ὁ Σωκράτης πρὸ τινων ἡμερῶν

δὲν ἐπέταξε μία ὄρνιθα εἰς τὸ δωμάτιόν σου καὶ δὲν ἔκαμε τὰ ἴδια ; δυσηρεστήθημεν τότε ;

Ἄλλοτε ἔρριψεν ἐκ τοῦ κανίστρου καὶ κατεπάτησε τὸν πολύτιμον πλακοῦντα, τὸν ὅποιον ὁ Ἀλκιβιάδης ἀπέστειλε πρὸς τὸν μέγαν διδάσκαλόν του.

— Πῶς ὑποφέρεις τοιοῦτον ἀφόρητον γύναιον ; ἠρώτησε μετ' ἀπορίας εἰς τῶν φίλων του.

Καὶ ὁ Σωκράτης ἀπήντησε :

— Συνήθισα εἰς τὰς ὕβρεις τῆς ὅπως συνηθίζει κανεὶς εἰς τὸν ἀκατάπαυστον χρότον τῶν στρεφόμενων τροχῶν.

*
**

Τὰ ἀνέκδοτα ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔφθασαν μέχρις ἡμῶν διὰ τῆς φλυαρίου πολυπραγμοσύνης τοῦ Αἰλιανοῦ, Διογένους τοῦ Λαερτίου, τοῦ Ἀθηναίου καὶ αὐτὸς δὲ ὁ περιεσκεμμένος Πλούταρχος — ὅστις, ἐν παρόδῳ, δὲν εἶνε πάντοτε ἀνώτερος πειρασμοῦ, οὐδ' ἀντέχει ν' ἀπωθήσῃ χαρακτηριστικόν τι ἢ καὶ σκανδαλῶδες ἀνέκδοτον, ὅταν περιτριγυρίζῃ, εἰς προσφυᾶ στιγμὴν, τὴν γραφίδα του — ἔγεινε συλλογεὺς ὄχι ὀλίγων θρυλημάτων κατὰ τῆς Ξανθίππης.

Ἄλλ' ἔχουν ἄρά γε ἀναμφισβήτητον κύρος ἀξιοπιστίας τὰ θρυλήματα ταῦτα, καὶ δὲν γεννᾷ δισταγμὸν περὶ τῆς ἀκριβείας των ἢ προέλευσός των ; Οἱ Ἕλληνες, λέγει ὁ εὐτολμος συνήγορος τῆς Ξανθίππης, ὁ διάσημος ἱστοριογράφος τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας Τσέλλερ 1), ἡγάπων πολὺ τοὺς λόγους καὶ ἡρέσκοντο καθ' ὑπερβολὴν νὰ κινοῦν τὴν γλῶσσάν των περὶ τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν των πρὸ πάντων δὲ οἱ λόγοι τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, οἱ δυνάμενοι κατὰ τὴν ἀνεκδοτοθηρίαν νὰ διαγωνισθοῦν ἐπιτυχῶς πρὸς τοὺς σημερινοὺς ῥεπόρτερ τῶν ἐφημερίδων. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἱστοριογράφοι των συνετέλεσαν ὄχι ὀλίγον, ἢ ἐξ ἀντιζηλίας σχολικῆς ἢ φροντίζοντες νὰ πληρώσουν τὰ κενὰ τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων, εἰς κυκλοφορίαν ἀνοήτων, συχνάκις

1) Zur Ehrenrettung der Xanthippe.—Vorträge und Abhandlungen. I.

δὲ ἀναλάτων ἐπινοημάτων περὶ τῶν προγενεστέρων φιλοσόφων. Ἰδίως ἡ φιλοσοφική ἀπάθεια τοῦ Σωκράτους ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν θυελλώδη χαρακτῆρα τῆς Ξανθίππης ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν μετέπειτα ἠθικολόγων καὶ ῥητόρων λαμπρὸν ῥητορικὸν θέμα. Ἡ ἀρετὴ αὕτη τοῦ φιλοσόφου ἐξ-φαίνεται τόσῳ μεγαλειτέρῳ ὅσῳ ἰσχυρότεροι ἦσαν οἱ πειρασμοὶ κατὰ τῶν ὁποίων ὤφειλε ν' ἀντιπαλαίσῃ, τόσῳ εὐγενεστέρα καὶ ὑπερ-χωτέρα ὅσῳ βαναυσότεραι ἦσαν αἱ κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεις. "Οὐχὶ ὀλίγα τῶν ἀνεκδότων τούτων ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοιαύτης ῥητορικῆς ἀνάγκης, ἐκ τῆς ἐπιζητήσεως ἐντυπώσεως διὰ τῆς ἀντιθέσεως.

Τὰ νερά καὶ ἡ ἀλήθεια θολόνονται ὅσον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὰς πηγὰς· ἡ ἱστορικῶς διαυγὴς ἀλήθεια περὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων τοῦ Σωκράτους καὶ τῆς Ξανθίππης εὕρισκεται εἰς ὅσα, δυστυχῶς πολὺ σύντομα καὶ παροδικά, ἀναφέρουν ὁ Ξενοφῶν καὶ ὁ Πλάτων. "Ἄλλο ζήτημα ἂν τὰ διαυγῇ ταῦτα νάματα ἀποπλύνουν ἢ ὅχι τὴν μορφήν τῆς Ξανθίππης.

Εἰς τὸ Συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Ἀντισθένης ἐρωτᾷ ὀρθὰ κοφτὰ τὸν διδάσκαλον·

— Πῶς συζῆς μὲ τοιαύτην γυναῖκα, ἥτις εἶνε «τῶν οὐστῶν οἶμαι δὲ καὶ τῶν γεγεννημένων καὶ τῶν ἐσομένων χαλεπωτάτη;»

— Διότι, ἀποκρίνεται ὁ Σωκράτης, βλέπω καὶ ὅσους θέλουν νὰ γίνουν καλοὶ ἵππεῖς ὅτι δὲν ζητοῦν τοὺς εὐπειθεστάτους ἀλλὰ τοὺς περισσότερον θυμοειδεῖς ἵππους· διότι νομίζουν ὅτι ἂν τοὺς τοιούτους εἴμποροῦν νὰ κυβερνήσουν, εὐκόλως βέβαια θὰ μεταχειρισθοῦν καὶ τοὺς ἄλλους. Κ' ἐγὼ ἐπειδὴ ὡς ἔργον μου ἐξέλεξα τὸ νὰ συναναστρέφωμαι μὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἔχω τὴν Ξανθίππην, καλῶς γνωρίζων ὅτι ἐὰν αὐτὴν ὑποφέρω, εὐκόλως βέβαια θὰ ὑποφέρω καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Εἰς τ' «Ἀπομνημονεύματα» ὁ υἱὸς τοῦ φιλοσόφου Λαμ-προκλῆς ἀδυνατεῖ νὰ ὑπομείνῃ τὴν ἀγρίαν βιαιοπάθειαν τῆς μητρὸς του· ὁ δὲ Σωκράτης προσπαθεῖ νὰ κατευνάσῃ τὸν υἱὸν καταδεικνύων ὅτι θὰ ἦτο ἀντικρὺ ἀδικία, νὰ μὴ ἀγαπᾷ τὸ τέκνον τὴν μητέρα, ἥτις τόσον ἐμόχθησε διὰ νὰ τὸ ἀναθρέψῃ.

— Ἀλλὰ, μὲ ὅλα αὐτά, λέγει ὁ Λαμπροκλῆς, κανεῖς δὲν εἴμπορεῖ νὰ ὑποφέρῃ τὴν τραχύτητά της.

— Καὶ τί εἶνε δυσκολώτερον νὰ ὑποφέρῃ τις τὴν ἀγριότητα ἐνὸς θηρίου ἢ τὴν ἀγριότητα μιᾶς μητρός;

— Ἐγὼ φρονῶ τὴν ἀγριότητα μιᾶς τοιαύτης μητρός, ἀποκρίνεται ὁ Λαμπροκλήης.

— Μήπως σ' ἐδάγκασεν ἢ σ' ἐλάκτισεν; ἐρωτᾷ ὁ Σωκράτης.

— Ἀλλὰ, μὰ τὸν Δία, λέγει πράγματτα, τὰ ὅποια δὲν θὰ ἤθελέ τις ν' ἀκούσῃ ἀντὶ ὅλης του τῆς ζωῆς.

Εἰς τὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος ὁ πιστὸς καὶ μέχρι θανάτου ἀφωσιωμένος μαθητὴς τοῦ Σωκράτους διηγεῖται: «εἰς-ελθόντες εἰς τὸ δεσμωτήριον εὗρομεν τὸν μὲν Σωκράτη πρὸ ὀλίγου λελυμένον ἀπὸ τὰ δεσμά, τὴν δὲ Ξανθίππην, τὴν γνωρίζεις δά, κρατοῦσαν τὸν μικρότερον υἱὸν του εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς καὶ καθημένην πλησίον του. Καθὼς μᾶς εἶδεν ἀνωλόλυξε καὶ εἶπεν ἀπ' ἐκεῖνα τὰ ὅποια συνηθίζουν αἱ γυναῖκες, ὅπως—ὦ Σώκρατες, τελευταίαν φορὰν σήμερον θὰ ὁμιλήσουν οἱ φίλοι σου μαζί σου καὶ σὺ μαζί των! καὶ ὁ Σωκράτης βλέψας εἰς τὸν Κρίτωνα «—ὦ Κρίτων, ἔφη, ἀπαγέτω τις αὐτὴν οἴκαδε!» καὶ τὴν ἀπῆγόν τινες ἐκ τῶν ἀνθρώπων τοῦ Κρίτωνος βοῶσαν καὶ κοπτομένην.

Παράδοξον εἶνε πῶς πολλοί, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ μέγας Τσέλλερ, τὴν ἐκρηξίν ταύτην τῶν γόων τῆς ταλαιπώρου γυναικός, βιαίως ἀποσπωμένης ἀπὸ τοῦ συζύγου τῆς, ὑβριστικῶς ἐκδιωκομένης τὴν ἱερὰν στιγμὴν τοῦ ὑστάτου ἀποχαιρτισμοῦ, θεωροῦν ὡς ἐνέχουσάν τι τὸ ἄγριον καὶ μάρτυροῦσαν ἀχαλινώτως παράφορον γυναικειὸν ἦθος. Ἀλλ' οὗτοι λησμονοῦν ὅτι αἱ φλογεραὶ μεσημβριναὶ φύσεις ἀδυνατοῦν νὰ δεσμεύουν σιωπηλὴν τὴν λύπην εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς, ἀδυνατοῦν νὰ ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὰ ἔξω θορυβώδη ἐκρηξίν τοῦ πόνου, καὶ ὅτι ἡ Ξανθίππη ἔζη καθ' οὓς χρόνους οἱ κοπετοὶ διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ πένθους ἦσαν αὐτόχρημα ἄγριοι· οἱ θρηνοῦντες ἐκτύπουν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ στήθος, ἐμάδιζον τὴν κόμην, ἐσπάρασσον τὰς παρειάς των, ἐξέσχιζον τὰ ἐνδύματά των, τόσον δὲ ἡσχήμεζον ἑαυτοὺς, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Λουκιανός, οἱ ζωντανοὶ ἐγίνοντο οἰκτρότεροι τοῦ νεκροῦ.

Ἐν τούτοις ἡ Ξανθίππη ἦτο βιασιοπαθὴς φύσις. Δὲν ἦτο

ἐκ τῶν πλήρων ἐγκαρτερήσεως καὶ αὐταπαρνησίας ἐκείνων ὄντων, τὰ ὅποια καταπνίγουσι τοὺς στεναγμούς των καὶ ἐκχύνουσι τὴν ἀπόκρυφον λύπην των ἐν τῇ μονώσει, διὰ σιωπῶν δακρύων. Δὲν εἶχε μαρτυρικὴν τὴν στοργὴν, πολὺ δὲ ὀλίγον συνεφώνει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Σουλλὺ Προυδὸμ ὅστις διὰ τοὺς ἀκαταπονήτους ἐξερευνητὰς τῆς ιδέας ἢ τῆς μορφῆς, εἰς τὰς ἀνάντεϊς χώρας τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ, ὀνειροπολεῖ συντρόφους

dont le coeur leur soit un asil
et les bras un berceau

ὑπάρξεις γλυκείας, ἀπείρως ἐπιεικεῖς καὶ πραεῖας, τῶν ὁποίων ἀνεξάντλητος εἶνε ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἄφρονος ἀφοσίωσις· «διότι εἰς τὰς ὥρας τῆς μελέτης των ἔχουν ἀνάγκην μιᾶς ψυχῆς, τὴν ὁποίαν νὰ αἰσθάνωνται περὶ ἑαυτοῦς, ἔχουν ἀνάγκην μονώσεως εἰς τὴν ὁποίαν νὰ περιίπταται ἐν φίλημα.»

Τοιαύτη δὲν ἦτο ἡ σύζυγος τοῦ Σωκράτους· ἀλλ' ἦτο ἄρά γε ἐν τῶν ψυχικῶς διεστραμμένων ἐκείνων ὄντων, τὰ ὅποια βλέπουν θολὸν τὸ πᾶν διότι τὸ θολόνουν, ὅπως ὁ μὲ τὴν ἀναπνοὴν του θαμβόνων τὴν ὕαλον τοῦ παραθύρου βλέπει δι' αὐτῆς συννεφουμένην καὶ σκυθρωπὴν τὴν φύσιν; Αἱ τοιαῦται ὑπάρξεις λαμβάνουν ἔνδοθεν, ἐκ τῆς ψυχῆς των, τὰ μαῦρα χρώματα, μὲ τὰ ὅποια χρωματίζουν τὸν βίον. Εἰς τὰ νεῦρά των μαίνεται ἡ καταιγὶς τὴν ὁποίαν αἰσθάνονται μυχωμένην εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον· ἡ ἡλιοφεγγὴς χαρὰ τῆς ζωῆς δὲν εἶνε διὰ τὸν ὀφθαλμὸν των· ἡ ἀνεκλάλητος μελωδία τῶν ψελισμῶν τῆς ἀγάπης δὲν εἶνε διὰ τὸ οὖς των· ἐκ φρενοπαθειᾶς πηρώσεως εἶνε ἀναίσθητοι πρὸς τὸ ὥραϊον μέρος τῆς ζωῆς!...

Τοιαύτη ἦτο ἄρά γε ἡ Ξανθίππη; ἦτο ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργὸς τῆς ἰδίας συμφορᾶς; ἦτο ἀχάριστος οὐσα δυστυχῆς; Διὰ τῶν συντριμμάτων τῆς εὐτυχίας τῆς ἐτραυμάτιζεν ἑαυτὴν ὡς ὁ ἐν ἀλλοφροσύνῃ θραύων διὰ τῆς χειρὸς πολύτιμον δοχεῖον; Πρὶν καταδικάσωμεν αὐτὴν ἀμετακλήτως ὥς ἴδωμεν ὁποῖος τις ἦτο ὁ μέγας αὐτῆς σύζυγος ὡς σύζυγος.

* *

Ἡ «καχοπαντρεμμένη» τοῦ δημοτικοῦ ᾄσματος, ἡ πλούσιον

γέρον ὑπανδρευθεῖσα, εἰς οὐδὲν λογιζομένη «τ' ἀλόγιαστα κοπάδια, τ' ἄμετρ' ἀμπελοχώραφα, τ' ἀμπάρια καὶ βαγένια» θρηνεῖ τὴν μαύρην τύχην τῆς, ἣτις τὴν κατεδίκασε νὰ ἔχῃ τέτοιαν συντροφίαν ἔς τὸ στρῶμα, ἔς τὸ πλευρό τῆς καὶ ἀναθεματίζει τὴν ἄστοργον μητέρα τῆς καὶ καταρᾶται τὴν προξενήτραν «ἡ γῆς νὰ μὴ τὴν λυώσῃ».

Τὸ παράπονον τοῦτο θ' ἀνέρχεται πάντοτε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς καρδίας πάσης κακοπαντρεμμένης εἴτε διπλοῖδιον φορεῖ εἴτε σιγκοῦνι· τὰ νηᾶτα ὄνειροπολοῦν νηᾶτα, καὶ περὶ τὰ πλήρη πόθου παρθενικά χεῖλη περιίπτανται φλογερὰ νεανικά φιλήματα.

Ἐν τούτοις ἡ νεαρά καὶ καλοκαρῳμένη Ξανθίππη ἐνυμφεύθη γέροντα ἤδη τὸν Σωκράτην· εἶνε βέβαιον ὅτι εἴκοσι πέντε ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἀκόμη ὑπανδρευθῇ ὁ φιλόσοφος· εἶχε δὲ παρακάμψῃ τὸ ἑβδομηκοστὸν ὅτε ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Λαμπροκλῆς ἦτο μόλις 14—16 ἐτῶν, τὸν δὲ μικρότερον ἐκράτει τὴν ἡμέραν τῆς θανατώσεώς του εἰς τὴν ἀγκάλην ἡ Ξανθίππη. Οὐδὲ τὴν εὐκαιρίαν νὰ περιφρονήσῃ τ' ἀμπελοχώραφα καὶ τὰ κοπάδια τοῦ Σωκράτους εἶχεν αὕτη, διότι ὁ υἱὸς τῆς μαίας Φαιναρέτης εἶχε πλοῦτον ἀντάξιον τῆς ἰδικῆς τῆς προικὸς· κατὰ τὴν ἰδίαν του ὁμολογίαν ὅλη ἡ περιουσία του, κινητὴ, καὶ ἀκίνητος, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ οἰκίσκου των, ἀνῆρχετο εἰς πέντε μνᾶς, ἦτοι πεντακοσίαις δραχμάς· ἡ δὲ φτώχεια δὲν εἶνε δυνατὸν μόνον ἐπὶ τῶν χρόνων μας νὰ φέρῃ γρύνιαν.

Ἔτι δὲ καθ' οὓς χρόνους ἐν Ἀθήναις τὸ καλλὸς ἐλατρεύετο ὡς θεότης, ἡ δὲ κολαισθησία ἐξεχέετο καὶ ἐπὶ τῶν κοινοτάτων σκευῶν, ἐκ τοῦ περικαλλοῦς λαοῦ τῶν Ἑλλήνων ἡ τύχη ἔδωκεν εἰς αὐτὴν σύντροφον τὸν δυσειδέστατον τῶν ἀνδρῶν.

Ἐν τῷ Συμποσίῳ τοῦ Ξενοφῶντος (V. 5—7) ὁ Σωκράτης ἐγκωμιάζει εὐτραπέλως τὴν καλλονὴν του, ταυτίζων τὸ καλὸν πρὸς τὸ ὠφέλιμον· λέγει δὲ πρὸς τὸν Κριτόδουλον μὲ ἀπαράμιλλον γιοῦμορ:

— Οἱ ὀφθαλμοί μου εἶνε καλλίτεροι τῶν ἰδικῶν σου, διότι ὡς προσέχοντες δὲν βλέπουν μόνον κατ' εὐθεῖαν ἀλλὰ καὶ πλαγίως· καὶ ἡ ρίς μου δὲ εἶνε καλλιτέρα τῆς ἰδικῆς σου,

διότι οἱ ἰδικοὶ σου μυκτῆρες βλέπουν πρὸς τὴν γῆν ἐνῶ οἱ ἰδικοὶ μου ἀνὰ πέντανται διὰ νὰ προσδέχωνται τὰς πανταχόθεν ὁσμὰς. Καὶ ἡ σιμὴ ρὶς ἀφίνει ἐλευθέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ βλέπουν ὅπου θέλουν, ἐνῶ ἡ ὑψηλὴ θὰ παρενέβαλλε τεῖχος εἰς τοὺς ὀφθαλμούς.

— Ὡς πρὸς τὸ στόμα, ἅπαντ' ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τόνου ὁ Κριτόβουλος, ὑποχωρῶ, διότι ἐὰν ἔγεινε διὰ νὰ δαγκάνῃ, σὺ εἴμφορεῖς νὰ πράττῃς αὐτὸ πολὺ περισσότερον ἢ ἐγώ.

— Ἀφ' οὗ δ' ἔχω παχέα τὰ χεῖλη, προσθέτει ὁ Σωκράτης, δὲν νομίζεις ὅτι ἔχω καὶ μαλακώτερον ἀπὸ σέ τὸ φίλημα;

Ἡ μόνη ἀρμοδίᾳ νὰ ἐκφρασθῇ περὶ τούτου, ἡ Ξανθίππη, δὲν ἐξέφρασε δυστυχῶς, τὴν γνώμην της.

*
**

Ὁ παράδοξος οὗτος ἀνὴρ τοῦ ὁποίου τὰ ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ ἐνεποιοῦν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀλλοκότου, τοῦ ἀτόπου, ὁ προγαστωρ καὶ Σιληνοῦ ἢ Σατύρου μορφήν ἔχων, ὅχι μόνον διὰ τοῦ σώματος ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ βίου του ἤρχετο εἰς ἀπότομον σύγκρουσιν πρὸς τὸ εὐαίσθητον τῆς αἰτιατικῆς καλαισθησίας. Περιεφρόνει τοῦ πολιτισμοῦ τὰς ἀβρότητας· ἐνυπῆρχεν ἐν αὐτῷ βάρβαρός τις ὁρμή πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἀρχέγονον κατὰ φύσιν βίον· ἐβάδιζεν ἀνυπόδητος, ἀντίστατο εἰς τὴν πεῖναν καὶ εἰς τὴν δίψαν, χειμῶνα καὶ θέρος ἔφερε τὸν αὐτὸν μανδύαν ὃν ἐν οὐδεμιᾷ ἑορτῇ ἤλλασσε, ἠψήφει τὸ ψῦχος, μετὰ δὲ τὰ συμπόσια, ἐν οἷς μέχρι πρωίας εἶχον κυκλοφορήσῃ τὰ κύπελλα, ἀπεχώρει, ἀφίνων τοὺς συμπότας ἡττημένους πάντας ὑπὸ τῆς μέθης καὶ ῥέγχοντας, ἐν ᾧ ὁ οἶνος ἐφαίνετο ἀνίσχυρος νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τοῦ ῥωμαλέου σώματός του· ἐμάνθανε μουσικὴν εἰς τὰ γηρατεῖά του· ἐχόρευε μόνος του ἐν τῇ οἰκίᾳ — καὶ δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν χάριν τοῦ δυσμόρφως ὀγκώδους σώματος καὶ τῶν βαρέων ποδῶν — ὅπως περιστεῖλῃ τὴν ὀχληρὰν εὐσαρκίαν του. Ἐνίοτε ἴστατο ἐν μέσῃ ὁδῷ, ἀναίσθητος εἰς τὰ περὶ αὐτὸν ἡμέραν τινα ἐν ᾧ μετέβαινε εἰς οἰκίαν ὅπου ἦτο προσκεκλημένος, ἔστι, ἐν βαθεῖα σκέψει, ὡς ἐρριζωμένος, ἐν τῷ προθύρῳ τοῦ γείτονος.

— Ἀφῆτέ τον, εἶπεν εἰς τῶν φίλων του εἰς τοὺς ἐπανελημμένως καλοῦντας αὐτὸν ἐντός, τὸ ἔχει συνήθειαν· κᾶποτε σταματᾷ ὅπου εὔρεθῇ καὶ μένει ἀκίνητος· θὰ ἔλθῃ μετ' ὀλίγον· μὴ τὸν κινήτε· ἀφῆτέ τον.

* Ἄλλοτε, ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἔστη ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἀπὸ τῆς αὐγῆς ἐν τῇ αὐτῇ θέσει. Παρῆλθον ὥραι, ἔγεινε μεσημβρία· τὸ παρετήρησαν οἱ στρατιῶται καὶ μετ' ἐκπλήξεως ἀνεκοίνουν αὐτὸ πρὸς ἀλλήλους· ἦλθεν ἡ ἑσπέρα, ἦλθεν ἡ νύξ. Ὁ Σωκράτης ἔμεινεν ἀκίνητος, βεβυθισμένος εἰς τὰς σκέψεις του. Ἦτο θέρος· νέοι τινὲς ἀφ' οὗ ἐδειπνήσαν ἐφεσπον ἔξω τὰ χαμῦνιά των ἐν μέρει μὲν διὰ νὰ κοιμηθῶσιν εἰς τὴν δροσίαν, ἐν μέρει δ' ἐκ περιεργίας, διὰ νὰ παραφυλάξωσιν ἂν θὰ σταθῇ ἐκεῖ καὶ τὴν νύκτα· αὐτὸς δὲ ἔμεινεν ἐκεῖ ἕως ὅτου ἐξημέρωσε καὶ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος. — Εἴκοσιτέσσαρας ὥρας! . .

Ἀλλ' ὁ ἰδιοτροπώτατος καὶ παχύχειλος Σάτυρος εἶχεν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ γοητεῖαν Σειρήνος σύρουσαν αἰχμαλώτους κατόπιν αὐτοῦ τὰς ψυχάς.

«Ὅταν τὸν ἀκούω, ἀναφωνεῖ ἐνθουσιωδῶς εἰς τὸ πλατωνικὸν Συμπόσιον ὁ Ἀλκιβιάδης, πολὺ περισσότερον ἢ τῶν κορυθαντιῶντων ἢ καρδία μου πηδᾷ καὶ δάκρυα χύνω ὑπὸ τῶν λόγων του· βλέπω δὲ καὶ ἄλλους παμπόλλους ταῦτά πάσχοντας.»

Τὴν καταπλήτουσαν ταύτην ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς προγαστορος καὶ πλαδαρᾶς ἀσχημίας τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ ὑπερτελείου κάλλους τῆς ψυχῆς διετύπωσεν ἀπαραμύλλως ὁ Ἀλκιβιάδης εἰς τὴν περίφημον παρομοίωσίν του (Πλ. Συμπ. 32) Τὴν ἐνεπνεύσθη δ' ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐργαστηρίων τῶν γλυπτῶν, οἵτινες τ' ἀγαλμάτια τῶν θεῶν ἐφύλαττον ἐντός θηκῶν, ἐχουσῶν μορφήν Σιληνῶν καθημένων ὀκλαδὸν καὶ αὐλούντων.

— Τὸν Σωκράτη, λέγει, θὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἐπαινέσω, ὦ ἄνδρες, δι' εἰκόνων. «... Λέγω λοιπὸν ὅτι εἶνε ὁμοιότατος πρὸς τοὺς Σιληνοὺς τούτους τοὺς ἐν τοῖς ἐρμογλυφεῖσι καθεμένους, τοὺς ὁποίους κατασκευάζουν οἱ καλλιτέχναι κρατοῦντας σύριγγας ἢ αὐλοὺς καὶ οἵτινες διανοιχθέντες εἰς δύο μέρη, φαίνονται ἔνδοθεν ἔχοντες ἀγάλματα θεῶν... Ὁ Σω-

κράτης τὴν σιληνώδη αὐτὴν δυσμορφίαν φέρει ἔξωθεν ὅπως ὁ γεγλυμμένος Σιληνός· ἀλλ' ὅταν ἀνοιχθῇ, πόσης σωφροσύνης φαντάζεσθε ὅτι εἶνε γεμᾶτος; . . . Δὲν εἰξεύρω ἔαν ὅτε ἦτο ἀνοικτός εἶδέ τις τὰ ἐντὸς ἀγάλματα, ἀλλ' ἐγὼ τὰ εἶδα μίαν φορὰν καὶ μοὶ ἐφάνησαν θεῖα καὶ χρυσᾶ καὶ πάγκαλα καὶ θαυμαστά. . . Καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς εἰς δύο μέρη ἀνοιγομένους Σιληνοὺς· εἰς τὸν ἀκούοντα αὐτοὺς εἰμποροῦν νὰ φανοῦν κατὰ πρῶτον γελοῖοι διότι εἶνε περιβεβλημένοι μὲ τοιαύτας λέξεις καὶ τρόπους ἐκφράσεως ὡς μὲ δορὰν θρασέος τινὸς σατύρου. . . ἀλλ' ὅστις ἴδῃ αὐτοὺς διανοιγομένους καὶ παρατηρήσῃ τὰ ἐντὸς αὐτῶν, πρῶτον μὲν θὰ εὕρῃ ὅτι μόνοι οὗτοι οἱ λόγοι ἔχουν νοῦν, ἔπειτα δὲ ὅτι εἶνε θεϊότατοι».

Φεῦ! ὁ Σιληνός οὗτος ἔμενε κατάκλειστος εἰς τὴν Ξανθίππην, καὶ τὸ βλέμμα τῆς δυστυχοῦς μόνον εἰς τὴν χονδροειδῇ ἐπιφάνειαν τοῦ περιδλήματος προσέκρουεν. . . Ἀλλ' ἂφ' οὗ οἱ πλειῖστοι τῶν συγχρόνων του δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἴδωσι τὰ ἐντὸς ἀγάλματα, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μέγας Ἀριστοφάνης οὐδόλως διακρίνει αὐτὸν τῶν σοφιστῶν, πῶς ἦτο δυνατὸν ἢ Ξανθίππη ἔχουσα, ὅπως ὅλαι αἱ σύγχρονοί της Ἀθηναῖαι, χέρσον τὴν κεφαλὴν καὶ μόνην ἀγωγὴν λαβοῦσα, εἰς τὴν ἀνιάραν φυλακὴν τοῦ γυναικωνίτου, χειρωνακτικὴν τινα δεξιότητα τῶν δακτύλων — πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ μαντεύσῃ μὲ τὸν μικρὸν, τὸν χαμαί, ὡς τὸ σάρωθρόν της, κινούμενον νοῦν της, τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον μεγαλεῖον τοῦ ἐμπνευσμένου ἀποστόλου τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναγεννήσεως;

Αἱ αἰσθήσεις μας — εἶνε νόμος φυσιολογικὸς καὶ ψυχολογικὸς — ἐκτείνουσι τὴν ἀντίληψίν των ὅσον εἶνε τὸ μέτρον τῆς ἰκανότητός των πόσον ἄγνωστον ἀνοίγεται, ἀπρόσιτον καὶ μυστηριῶδες πέραν τῆς ἀντιληπτικῆς αὐτῶν ἀκτίνος! αἱ ἀπέραντοι τοῦ ἀνερευνήτου ἐκτάσεις, εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἔστησεν ἀκόμη τολμηρῶς τὴν κατακτητικὴν σημαίαν της ἡ ἐπιστήμη, δὲν ὑφίστανται δι' ὑμᾶς τὰ ὅρια τῆς ἀληθείας εἶνε μέσα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοὺς βλέποντας καὶ ὄχι εἰς τ' ἀντικείμενα τὰ βλεπόμενα· «διὰ νὰ βλέπῃ τὸν ἥλιον ὁ ὀφθαλμὸς πρέπει νὰ εἶνε καμωμένος διὰ τὸν ἥλιον (sonnenhaft)» εἶπε κάπου ὁ Γκαῖτε.

Ἡ Ξανθίππη ἡσθάνετο — καὶ μετὰ ποίας πικρίας! . . — τὴν

βαρύνουσαν ἑαυτὴν καὶ τὰ τέκνα τῆς ἐγκατάλειψιν, ἔβλεπε τὸ ἀκατανόητον πείσμα τοῦ μονομανοῦς ὅστις, ἀφίνων ὀπίσω του πεινῶντα στόματα καὶ ἀπότριπτα ἐνδύματα, περιῆγε τὴν ἀκερδῇ διαλεκτικὴν τοῦ ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὰ γυμνάσια, τοὺς περιπάτους, εἰς τὴν ἀγορὰν μεταξὺ τῶν παραπηγμάτων καὶ τῶν τραπεζῶν τῶν πωλητῶν, εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν χειρωνάκτων, συζητῶν, ἀπρόσκλητος, πρὸς νέους καὶ γέροντας, πρὸς στρατηγούς καὶ βυρσοδέψας· ἀλλὰ τὸν ἀληθῆ Σωκράτην δὲν ἔβλεπε· δὲν εἶχεν ὀφθαλμὸν καμωμένον διὰ τὸν ἥλιον! . .

Ἡ δημοκρατικὴ διοργάνωσις τοῦ πολιτικοῦ βίου ἐν Ἀθῆναις δὲν ἐνίσχυε τὸν οἰκογενειακὸν βίον· κύριον ἐνδιαίτημα τοῦ Ἀθηναίου ἦτο ἡ ἀναπεπταμένη θορυβώδης ἀγορὰ καὶ οὐχὶ οἱ σιωπηλοὶ στενοὶ τοῖχοι τῆς οἰκίας· ἡ πόλις ὑπέκλεπτε τὰ δικαίωματα τῆς συζύγου. Ὁ Σωκράτης ὡς γνήσιος Ἀθηναῖος ἦτο ἤδη ὄχι καλὸς σύζυγος· ἀλλὰ καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ γνώρισμα, ἡ ὑπερβολικὴ κατανάλωσις διανοήσεως, καθίστα αὐτὸν ἄστοργον σύζυγον καὶ πατέρα. Ὁ ἐγκέφαλος δὲν ἄφινε περισσεύμα διὰ τὴν καρδίαν. «One stern, tyrannic thought, that made all other thoughts its slaves» βιαίαν τυραννικὴν σκέψιν ὑποδουλώνουσαν πάσας τὰς ἄλλας, ὀρίζει εἰς ἄγγλος φιλόσοφος, τὸ πάθος.

Τὸ πάθος τὸ ἀκατανίκητον τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ καθήκοντος, τὸ ἀναδειῖξαν ἥρωα τῆς ἀρετῆς τὸν Σωκράτην, ὁμιλοῦντα μετὰ γαλήνης περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ τάφου, ἀπερρόφησεν ὅλην τῆς ζωῆς αὐτοῦ τὴν ἰκμάδα. Ἡ γιγαντιαία φιλοσοφικὴ βλάβστησις ἀφῆκεν ἀτροφικὸν τὸ ἀνθύλλιον τῶν τρυφερῶν συναισθημάτων. Ὁ Νεύτων δὲν εὗρε καιρὸν ἐν τῇ ζωῇ του ν' ἀγαπήσῃ. Περὶ δὲ τοῦ Καρλάιλ ἔγραφεν ἡ σύζυγός του, ἐν τῷ θλιβερῷ ἡμερολογίῳ τῆς, ὅτι εἶχε τειχίσῃ τὴν καρδίαν του εἰς τὰς ἡδέας συγκινήσεις. Τὰ ὄντα ταῦτα τὰ ὑπέρτερα, ζῶντα ἐν τῷ μεγάλῳ κόσμῳ τὸν ὁποῖον ἐγκλείουν ἐν ἑαυτοῖς, δὲν δύνανται νὰ προσαρμωθοῦν εἰς τὸν συνήθη βίον. Διὰ τοῦτο αἱ σύζυγοι τῶν μεγάλων ἀνδρῶν εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀξιολύπητοι· πληρώνουν μὲ τὰ δάκρυά των τὴν δόξαν ἣτις τὰς λαμπρύνει.